

K problematike vysťahovalectva z bývalých inkorporovaných obcí severného Spiša a hornej Oravy do Československa*

MILICA MAJERIKOVÁ-MOLITORIS

Katedra histórie, Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica

Jedným z dôsledkov pripojenia častí severného Spiša a hornej Oravy k Poľsku v máji 1945 bolo masové vysťahovalectvo miestneho obyvateľstva do Československa. Podľa záznamov Komitétu utečencov Spiša a Oravy (ďalej KU), ktorý sporadicky už od roku 1945¹ spisoval údaje o týchto vysťahovalcoch, opustilo spomínané územia vyše 6500 osôb.² Ak vezmeme do úvahy posledné sčítanie obyvateľstva z roku 1940, podľa ktorého v žilo v zmienených spišských a oravských obciach 27320 obyvateľov³, po ich pripojení k Poľsku sa do Československa vysťahovalo takmer 24% miestnej populácie, čo predstavuje jednu z väčších dejinných vysťahovaleckých vln z týchto území vôbec.

Prvá vlna utečencov sa spustila takmer okamžite po podpísaní

---

* Štúdiacie výstupom z grantového projektu VEGA č. 1/0145/12 „Migračné procesy na Slovensku v rokoch 1918 – 1948“.

¹ Prvotné záznamy majú charakter jedno duchých súpisov s menami utečencov. Neskôr dával KU utečencom vyplňovať štylizované dotazníky s pomerne podrobnými údajmi. Aby takýmto spôsobom podchytil aj pomerne početnú prvú utečeneckú vlnu z predchádzajúceho roku, uverejnil v októbri 1946 v slovenských a českých novinách inzeráty, aby sa Slováci pochádzajúci zo spišských a oravských obcí pripojených k Poľsku prihlásili, čo malo vzhľadom na podpornú činnosť KU pomerne pozitívnu odozvu. Štátny archív v Bytči (ďalej ŠA Bytča), f. Komitét utečencov (ďalej KU), Výzva – žiadosť o uverejnenie zo dňa 14. 10. 1946 a List KU Matejovi Andrášovi z 11. 10. 1946, šk. 2. Presný počet utečencov zo Spiša a Oravy sa v roku 1946 pokúsilo zistiť aj Povereníctvo vnútra, ktoré výnosom č. 416-1/46-III/3 zo dňa 7. augusta nariadilo ich súpis. Dobrovoľne sa však prihlásilo len 560 osôb, pretože väčšina sa obávala, že budú repatriovaní späť do Poľska. Archív Ministerstva zahraničných vecí v Prahe (ďalej AMZV Praha), f. Teritoriálni odbory – obyčajné (ďalej TO-O), Čeští a slovenští uprchlíci z Poľska, 20. 6. 1947; Politické věci - Orava, Spiš, 1946, šk. 16.

² ŠA Bytča, f. KU, šk. 1-11.

³ Sčítanie ľudu na Slovensku zo dňa 15. XII. 1940. Príslušnosť prítomného obyvateľstva k povolaniu podľa okresov, obcí a tried povolania. Bratislava : Štátny plánovací a štatistický úrad, 1948, s. 23-24, 75-78.

protokolu v Trstenej 20. mája 1945. V máji a júni prekračovali hranice najmä tí, ktorí sa otvorene exponovali za opätovné pripojenie spišských a oravských obcí k ČSR a obávali sa preto možných perzekúcií poľskej strany.⁴ Medzi prvých nedobrovoľných vysťahovalcov následne patrili slovenskí učitelia a kňazi, pričom išlo nielen o ľudí dosadených z vnútrozemia Slovenska po pripojení týchto oblastí v roku 1939, ale aj o autochtónov, ktorí sa tu narodili a niektorí aj celý život pôsobili.⁵ Celkovo bolo takto do konca augusta 1945 z týchto území vypovedaných 128 slovenských učiteľov a do začiatku decembra toho istého roku 18 kňazov.⁶ Masovejšie vysťahovalectvo začalo po obsadzovaní pripojených území poľským vojskom v júli a auguste 1945, keď sa podľa ONV v Trstenej len z hornej Oravy odsťahovalo približne 4000 osôb.⁷ Oblastné veliteľstvo NB v Ružomberku hovorilo ešte o väčšom počte, a to o 1020 rodinách z hornej Oravy, čo predstavovalo cca 5200 osôb.⁸ NRHO odovzdala pri audiencii u predsedu SNR Šmidkeho v júli 1945 zoznam osôb z hornej Oravy, ktoré mali v prípade, že toto územie nepripadne naspäť ČSR, záujem o presídlenie. Išlo o 1211 rodín s celkovým počtom 5219 členov.⁹ Po tejto najväčšej vlne vysťahovalcov, z ktorých sa však časť vrátila, pokračovala emigrácia miernejším tempom aj v ďalšom období. V septembri 1946 hlásil ONV v Trstenej, že „v poslednom čase prišlo asi 50 osôb a ešte stále – skoro každodenne prichádzajú novšie osoby“.¹⁰ V správe Povereníctva vnútra sa hovorí v priemere

---

⁴ ŠA Bytča, f. KU, List bývalého starostu Bukoviny-Podsklie zo dňa 30.3.1946, šk. 2.

⁵ Medzi nich patril napríklad rodák z Tribša František Móš – kňaz vo farnostiach Krempacehy a Nová Belá, rodáčka z Jablonky Ludmila Verčeková – učiteľka vo svojej rodnej obci, rodák z Jablonky Ignác Lihosit – kňaz v Kacvine.

⁶ AMZV Praha, f. Zastupiteľský úrad (ďalej ZÚ V aršava), Incidentsy na Oravě a Spiši, zložka 31, šk. 92; Formulace našich požadavků pro Slováky na Homím Spiši a Oravě, zložka 2, šk. 107.

⁷ Štátny archív v Bytči, pobočka Dolný Kubín (ďalej ŠAB Dolný Kubín), f. Okresný národný výbor (ďalej ONV) Trstená, Poľskí štátni príslušníci činnosť čsl. konzulátu v Krakove, 1605/1945 prez.; šk. 30.

⁸ Slovenský národný archív v Bratislave (ďalej SNA Bratislava), f. Povereníctvo vnútra – bezpečnosť (ďalej PV-bezp.), Hlásenie Oblastného veliteľstva NB v Ružomberku z 7. 9. 1946, 16452, šk. 454.

⁹ AMZV Praha, f. ZÚ V aršava, Úradná zápisnica s delegáciou obyvateľstva Hornej Oravy z 18. 7. 1945, zložka 40, šk. 106.

¹⁰ SNA Bratislava, f. PV-bezp., Hlásenie ONV v Trstenej z 7. septembra 1946, 16452, šk. 454.

o dvadsiatich utečencoch denne.¹¹ V Spišskej Starej Vsi bolo ešte v apríli 1946 registrovaných 424 vysťahovalcov¹² a na Osídľovacom úrade mali v tom čase evidovaných cca 1200 prípadov¹³.

Jednou z podstatných príčin vysťahovania do Československa bol národnostný a ekonomický útlak sprevádzaný fyzickým i psychickým šikanovaním obyvateľov otvorene sa hlásiacich k slovenskej národnosti, ktorý šiel ruka v ruke s nastoľovaním poľskej štátnej správy a s jej snahou o prinavrátenie polonizačných pomerov z medzivojnového obdobia. Keďže sa tomu obyvateľstvo bránilo, stávalo sa predmetom najrôznejších foriem perzekúcií, z ktorých časť opísal v aide-mémoire¹⁴ a množstve diplomatických nót štátny tajomník MZV Vladimír Clementis¹⁵ a stali sa aj predmetom vyšetrovania viacerých poľských komisíí, ktoré diskrimináciu a perzekúcie voči slovenskému obyvateľstvu potvrdili¹⁶. K nedobrovoľnému odchodu prispela aj neistá bezpečnostná situácia, a to najmä pôsobenie ozbrojenej skupiny „Błyskawica“ pod vedením Józefa Kuraša, ktorá pod hrozbou smrti zasielala miestnym obyvateľom vypovedacie dekréty z územia Poľska, uvažovala na nich vysoké sankcie, prepádala a vykrádala ich hospodárstva, pričom tieto prepady boli poväčšine spojené s fyzickým násilím a xenofóbnym správaním.¹⁷

¹¹ AMZV Praha, f. TO-O, Utečenci z Hornej Oravy a severného Spiša, 16. 11. 1946, zložka 1, šk. 16.

¹² GAREK, M.: Horná Orava a severný Spiš v rokoch 1945-1947. In: *Almanach Slováci v Poľsku XI*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2007, s. 193.

¹³ AMZV Praha, f. ZÚV Varšava, Správa o služobnej ceste na československo-poľskom pohraničí na Spiši a Orave v dňoch 13. – 26. 4. 1946, zložka 41, šk. 106.

¹⁴ AMZV Praha, f. ZÚV Varšava, Aide-mémoire 31. 5. 1945, zložka 38, šk. 106.

¹⁵ Nóty ohľadom perzekúcií na Spiši a Orave boli poľskej strane predkladané takmer každý mesiac: v roku 1945 – 23. augusta, 5. septembra, 6. septembra, 27. septembra, 8. októbra, 22. novembra a 20. decembra; v roku 1946 – 4. januára, 16. januára, 31. januára, 11. februára, 12. februára, 7. marca, 6. mája, 10. mája. AMZV Praha, f. ZÚV Varšava, zložka 12, šk. 92, zložky 38-41, šk. 106, zložka 1, šk. 107; Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie (ďalej AMSZ Varšava), f. Departament Polityczny (ďalej DP), sign. 7-6/W-8/T-135.

¹⁶ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (ďalej AAN Varšava), f. Ministerstwo Administracji Publicznej (ďalej MAP Varšava), Protokół Komisji Międzyministerialnej z lipca 1945, Protokół Komisji do zbadania ząjsć i sytuacji narodowościowej na Spiszu z 26. 9. 1945, Protokół Komisji Koordynacyjnej dla spraw Spisza i Orawy z 26. 6. 1946, sign. 774.

¹⁷ IPN Krakov, Zestawienie band i organizacji, ich działalność i przeciwdziałanie organów bezp. z powiatu Nowy Targ, 023/3, t. 2, p. 6; MOLITORIS, L.: Postoj Józefa Kuraša „Ogña“

Svoju úlohu pri vysťahovaní zohrávali aj hospodárske dôvody. Odišť do ČSR sa javilo ako najlepšie riešenie pre ľudí, ktorí po prechode frontu prišli takmer o všetko, či už vojenskými akciami alebo rekviráciou nemeckých a ruských vojsk. Išlo najmä o obyvateľov spišskej obce Vyšné Lapše¹⁸ a oravskej obce Nižná Lipnica. Značné vojnové škody na Orave utrpeli aj Jablonka a Chyžné.¹⁹ Neisté pomery na pripojených územiach a národnostná diskriminácia, ktorá sa prejavovala aj v hospodárskej oblasti bola totiž v príkrom protiklade s možnosťou získať majetky po Nemcoch či Maďaroch v Československu. Neskoršie emigračné vlny súviseli tiež s hľadaním zamestnania, keďže vojnovými následkami poškodené roľnícke hospodárstva nedokázali uživiť pomerne početné rodiny. Navyše celé krakovské vojvodstvo trpelo značnou preľudnenosťou²⁰ a tak nájsť prácu v ňom bolo veľmi ťažké. Na druhej strane v ČSR bol nedostatok pracovnej sily a československé orgány sa koncom štyridsiatych rokov dokonca pokúsili na tomto území o nábor pracovníkov²¹. V marci 1946 hlásil okresný veliteľ MO v Novom Targu, že v poslednom čase veľa ľudí z Oravy, skupiny od 30 do 50 osôb, prechádza cez „zelenú hranicu“ na Slovensko a odtiaľ do Čiech, kde sa chcú zamestnať v poľnohospodárstve.²²

Ďalším dôvodom na útek do ČSR, a to predovšetkým u mladých mužov, bola snaha vyhnúť sa vojenskej službe v poľskej armáde a nastúpiť túto službu v ČSR. Prekročenie hraníc za týmto účelom sa dialo nielen bezprostredne po pripojení častí Spiša a Oravyk Poľsku, ale aj

---

ku slovenskej národnostnej menšine na Spiši a Orave v rokoch 1945-1947. In: *Nepokojná hranica*, Zost.: M. Majeriková, Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, s. 175-188.

¹⁸ Štátny archív v Levoči, pobočka Poprad (ďalej ŠAL Poprad), f. Obvodný úrad Miestnych národných výborov (ďalej OÚMNV) Vrbov, Súpis utečencov zo Spiša a Oravy z 23. 5. 1947, 76 prez./1947.

¹⁹ Archiwum Państwowe v Krakove, pobočka Nowy Sącz – Spytkowice (ďalej AP Kr. Nowy Sącz-Spytkowice), Starostwo Powiatowe w Nowym Targu (ďalej SP Nowy Targ), Sprawozdanie gminy Jablonka z kwietnia 1945, sign. 31-1045-24.

²⁰ AKPR Praha, f. Tajne 1945-1947, Horní Orava a Spiš, Zpráva MZV z 20. 10. 1949, T445/46, šk. 26.

²¹ AKPR Praha, f. Tajne 1945-1947, Horní Orava a Spiš, Zpráva o situaci slovenského obyvatelstva v Horní Spiši a Oravě z 10. 11. 1949, T445/46, šk. 26.

²² Archiwum Państwowe v Krakove (ďalej AP Krakov), f. Urząd Wojewódzki Krakowski (ďalej UW Krakov), Raport Powiatowego Komandanta w Nowym Targu z 7. 3. 1946 a Sprawozdanie SP z 12. 3. 1946, sign. UW II 1075.

neskôr.²³ Napríklad koncom roku 1946 prebehlo na územie Slovenska viacero takých, ktorí mali nastúpiť vojenskú službu v poľskej armáde.²⁴ O tomto probléme informoval vojenský referát krakovského vojvodstva začiatkom roku 1947²⁵, ale taktiež v druhom štvrtroku, kedy ušlo na Slovensko 123 brancov²⁶. Brannej povinnosti v Poľsku sa obyvatelia pripojených častí Spiša a Oravy vyhýbali i v neskoršom období, napr. ešte aj v roku 1949 prebehlo do ČSR 57 brancov²⁷, pričom poľská strana žiadala o vydanie 96 osôb, ktoré sa vyhýbajú vojenskej službe v Poľsku a 51 osôb, ktoré ušli pred nastúpením všeobecnej povinnosti „Služba Poľsku“²⁸. Zaujímavosťou je, že útekom do ČSR sa niekedy pokúšali zachrániť aj členovia bánd, ktoré prepádali o.i. hospodárstva Slovákov na Spiši a Orave či pracovali na polonizácii týchto území.²⁹

Prvou záchytnou stanicou utečencov z Oravy sa stala Trstená, kde bola pre nich zriadená spoločná kuchyňa i dočasné ubytovanie. Keď po obsadení hornej Oravy poľským vojskom nadobudlo vysťahovalectvo omnoho mohutnejšie rozmery³⁰ a vojnu zničená Trstená už nebola

---

²³ Existovali rodiny, v ktorých sa všetci synovia dali do služieb československých bezpečnostných zložiek. Napr. v Nedeci v rodine Ondreja Madeju, ktorým mal troch synov, jeden slúžil v strážii československého prezidenta, druhý padol v boji o Liptovský Mikuláš a tretí prebehol hranice a prihlásil sa 1. októbra 1945 k nástupu do vojenskej služby v ČSR. AMZV Praha, f. ZU Varšava, List štátneho tajomníka MZV Predsedníctvu sboru povereníkov z 8. 10. 1945, zložka 40, šk. 106.

²⁴ ŠA Bytča, f. KU, Sťažnosť KU na zaošchádzanie čl. bezpečnostných orgánov so Slováckmi z hornej Oravy z 30. 12. 1946 a List Úradu Predsedníctva SNR KU v Trstenej z 25. 11. 1946, šk. 3; AMZV Praha, f. ZÚ Varšava, Spiš a Orava, zložka 2, šk. 107.

²⁵ AP Krakov, f. UW Krakov, Sprawozdanie z referatuwojskowego z okresu od 1. 1. – 31. 3. 1947, sign. UW II 154.

²⁶ AP Krakov, f. UW Krakov, Sprawozdanie z referatuwojskowego za II kwartał 1947, sign. UW II 154.

²⁷ AKPR Praha, f. Tajne 1945-1947, Horní Orava a Spiš, Zpráva o situaci slovenského obyvatelstva v Horní Spiši a Oravě z 10. 11. 1949, T445/46, šk. 26.

²⁸ ŠAL Poprad, f. ONV Spišská Stará Ves, Poľskí štátni príslušníci – ilegálny prechod do ČSR, 264/1949, šk. 25.

²⁹ Koncom roku 1946 ušiel do ČSR Valent Iglar z Fidmana, ktorý pracoval ako informátor a propagátor známeho polonofila Ferdynada Machaya. Ušiel pred podzrením so spolupráce s ozbrojenými bandami. AMZV Praha, f. ZÚ Varšava, Związek Zamagurski – list veľvyslanectva vo Varšave MZV v Prahe z 24. 4. 1947, zložka 3, šk. 107.

³⁰ Ešte koncom júla, keď už bola veľká časť utečencov v Sklenom, vydali v záchytnej stanici v Trstenej 838 raňajok. ŠA Bytča, f. KU, Denný stravný záznam záchytnej stanice v Trstenej júl – august 1945, šk. 6.

schopná nárazovo pojať tisíce ľudí, veľká časť evakuantov sa postupne presúvala do Dolného Kubína, kde boli lepšie ubytovacie podmienky.³¹ Ani toto oravské mestečko však nebolo pripravené na také množstvo utečencov, a tak sa nakoniec centrum hornooravských evakuantov utvorilo až oblasti Turca, v obci Sklené, kde boli dočasne osídlení na nemeckých majetkoch.³² Na Spiši bolo prvým záchytným bodom utečencov jediné zamagurské mestečko Spišská Stará Ves. Podľa hlásenia ONV v Spišskej Starej Vsi z augusta 1945 po obsadení spišských obcí poľským vojskom „obyvateľstvo týchto obcí – ktoré je na 95% slovenskej národnosti – hufne uteká pred perzekúciami“. Počty Slovákov zo severného Spiša, ktorí v prvej vlne opúšťali svoje domovy sa oproti oravským tisíckam ľudí pohybovali rádovo „len“ v stovkách, no napriek tomu spôsobili v spišskostaroveskom okrese značné problémy. Veľká časť týchto utečencov totiž verila, že severný Spiš bude čoskoro opäť pripojený k ČSR a odmietala sa usídlieť na nemeckých majetkoch. Ostávali v okresnom meste, odkiaľ sa usilovali spravovať svoje hospodárstva za novou hranicou. Keďže tu nemali takmer žiadne zárobkové možnosti a oficiálne ani neboli československými občanmi, boli „na veľkú ťarchu ostatnému obyvateľstvu i úradom, keďže ich treba so všetkým zásobovať“.³³

Keďže československá strana nemienila riešiť otázku utečencov z územia severného Spiša a hornej Oravy pripojených k Poľsku rokovaním o zmene hranice a títo utečenci sa väčšinou nechceli vrátiť späť do Poľska, vyvstala otázka ako daný problém vyriešiť. Za takýchto podmienok boli v podstate len dve reálne riešenia, a to buď vysťahovanie týchto Slovákov späť do Poľska ako nelegálnych prisťahovalcov³⁴ alebo „zlegalizovanie“ ich pobytu a usadenie na území ČSR. Vzhľadom na

---

³¹ ŠA Bytča, f. KU, Správa KU o sociálnych pomeroch slovenských utečencov poslancovi Ludovítovi Lincényimu zo 4. 12. 1946, šk. 3.

³² ŠA Bytča, f. KU, Manifest Sväzu slovenskej mládeže zo 7. 9. 1945, šk. 1; pozri tiež: GAREK, M.: Horná Orava a severný Spiš v rokoch 1945 – 1947..., s. 192-193.

³³ ŠAL Poprad, f. ONV Spišská Stará Ves, Situačná správa – hlásenie za mesiac júl 1945, 58/1945 prez., šk. 22.

³⁴ Takto bol riešený problém rusínskeho obyvateľstva, ktoré utekalo z Poľska do ČSR. Viac pozri napr.: ŠMIGEL, M. – KRÚŠKO, Š.: *Opcia*. Bratislava : Goralinga, 2011, s. 73-77; ŠMIGEL, M.: Lemkovskí utečenci na Slovensku (1946): hromadné prechody na území krajiny, internácia v Strážskom a odsun. In: *Lemkowie, Bojkwowie, Rusini : historia, współczesność, kulturamaterialna i duchowa. Tom II. ZielonaGóra–Stupsk : Wydawnictwo „Druk-Ar“, 2009, s. 97-114.*

snahu o vybudovanie národne homogénneho štátu, spojenú s vysťahovaním drvivej časti obyvateľstva nemeckej národnosti, výmenou Maďarov a opciou Rusínov a Ukrajincov, sa javila, aj vzhľadom na demonštrovanú lojalitu týchto Slovákov voči ČSR i všeobecne pozitívny názor na týchto ľudí³⁵, ako prospešnejšia druhá alternatíva. V tomto zmysle boli udelené pokyny MZV v roku 1946: „*Osoby slovenskej národnosti, ktoré utekajú pred terorom z Poľska do Československej republiky je treba zaraďovať do práce, po prípade ich usídlit' na poľnohospodárstva*“.³⁶

Už prvá mohutná utečenecká vlna z pripojených obcí severného Spiša a hornej Oravy neostala bez povšimnutia slovenských štátnych orgánov, ktoré sa ju rozhodli využiť na riešenie pálčivej situácie na južnom pohraničí, kde „*Maďari prevádzajú akúsi pasívnu rezistenciu, pretože sa nesnažia obrábať polia, opravovať vojnou poškodené objekty a vlastné majetky, odôvodňujúc toto, že nevedia čo s nimi bude a či ostanú na území ČSR*“.³⁷ Povereníctvo pre poľnohospodárstvo a pozemkovú reformu v Bratislave spoločne so zástupcami Národnej rady odtrhnutých obcí Hornej Oravy v Sklenom vypracovalo v pomerne krátkom čase, už začiatkom augusta 1945, *Plán presídlenia hornej Oravy*. Veľký podiel na tejto myšlienke i jej realizácii mal slovenský diplomat Juraj Slávik, ktorý sa angažoval už v presídľovaní obyvateľstva z hornej Oravy do Československa po roku 1920, keď boli tieto obce pripojené k Poľsku prvýkrát.³⁸ Na základe spomínaného plánu boli usídlené prvé rodiny hornooravcov na pozemkoch po tzv. „nylašovcoch“, na prinavrátenom území južného Slovenska. Tento plán počítal s usadením 218 rodín z Jablonky v Dvoroch nad

³⁵ AMZV Praha, f. ZÚ V aršava, Pripomínka k reemigrácii z Poľska z 19. 11. 1948, zložka 32, šk. 126.

³⁶ ŠAL Poprad, f. ONV Kežmarok, Uprchlíci z hornej Oravy a Spiša, 25. 10. 1946, R-4/1946, šk. 110.

³⁷ SNA Bratislava, f. PV -bezp., Situačná zpráva z územia Slovenska za dobu od 1. 7. do 15. 8. 1945, 180-1/45-III/2-dôv., šk. 1.

³⁸ Hornooravci, ktorí sa usadili na Coburgovských statkoch cca 15 km od Rimavskej Soboty nazvali v roku 1926 novú obec na jeho počesť Slávikovo. V roku 1956 bola premenovaná na Orávku, pričom pod týmto menom vystupuje dodnes. Viac pozri napr.: MAJERIKOVÁ, M.: Slovenský exodus. K otázke slovenských utečencov z územia severného Spiša a hornej Oravy po jeho pripojení k Poľsku v roku 1945. In: *Slováci v zahraničí*. Zost.: S. Bajaník – V. Dendúrová-Tapalagová, Martin : Matica slovenská, 2008, s. 260-269; MAJERIKOVÁ-MOLITORIS, M.: Z dejín hornej Oravy X. Ostať či odísť? In: *Život*, roč. 54, 2012, č. 3, s. 12-15.

Žitavou a Veľkom Mederi, 43 rodín z Nižnej Zubrice v Kóboľkúte³⁹ a Karve⁴⁰, 310 rodín z Nižnej Lipnice v Torči⁴¹, Čičove, Kolte, Zlatnej na Ostrove, Bielovcach, Hornom Feďverneku⁴², Lontove a Turej, 105 rodín z Vyšnej Lipnice v Belej a Tardoškéde⁴³, 99 z Vyšnej Zubrice v Lži, Zemianskej Olči, Anóde, Malej Máni a Fiši⁴⁴, 120 rodín Chyžného v Tardoškéde, 64 rodín z Podvlku v Karve a Ekéči⁴⁵, 59 rodín z Pekelníka v Szakálósi⁴⁶ a Turej, 48 rodín z Orávky v BatorovýchKesochoch⁴⁷, 20 rodín z Podsrnia v Turej, 49 rodín z Bukoviny-Podsklie v Zlatnej na Ostrove, 19 rodín z Harkabúza v Hornom Feďverneku. Celkovo išlo teda až o 1154 hornooravských rodín, ktoré si mali hospodárstva na južnom Slovensku prevziať ešte v auguste 1945. Približne stovka rodín z Nižnej Lipnice a Vyšnej Zubrice nakoniec na južné Slovensko neodišla, ale takmer tisícka hornooravských rodínáno.⁴⁸ Väčšie enklávy Oravcov z bývalého inkorporovaného územia sa usídlili aj v Gútore⁴⁹, Pustom Fedýmeši⁵⁰ a Galante.⁵¹ Na južné Slovensko sa vracali tiež niektorí Oravci z obce Slávikovo, ktorí sa tu usadili už v medzivojnovom období a po Viedenskej arbitráži museli obec opustiť.⁵² Ako sa onedlho ukázalo, kolonizácia Oravcov na južnom Slovensku nebola pre nich najšťastnejším riešením. Hneď po svojom príchode sa stretli s nepriateľským postojom maďarského

---

³⁹ Dnes Gbelce.

⁴⁰ Dnes Kravany nad Dunajom.

⁴¹ Dnes Nová Lipnica, časť obce Dunajská Lužná.

⁴² Dnes Zbrojníky.

⁴³ Dnes Tvrdošovce.

⁴⁴ Dnes Trávnica.

⁴⁵ Dnes Okoč.

⁴⁶ Dnes Ipeľský Sokolec.

⁴⁷ Dnes Bátorové Kosihy.

⁴⁸ ŠA Bytča, f. KU, Plán presídlenia hornej Oravy zo 6. 8. 1945, šk. 6; GAREK, M.: Horná Orava a severný Spiš v rokoch 1945 – 1947..., s. 193; 14.353kj úrodnej pôdy pre Oravcov. *Ir Čas*, roč. 2, 1945, č. 88, s. 4.

⁴⁹ Dnes Hamuliakovo.

⁵⁰ Dnes Pusté Úľany.

⁵¹ ŠA Bytča, f. KU, Soznam skupín slovenských utečencov z hornej Oravy z 5. 3. 1947, šk. 3; AMZV Praha, TO-O, Polickévěci Orava – Spiš 1946, zložka 1, šk. 16.

⁵² MAJERIKOVÁ, M.: *Orávka*. In: *Život*, č. 9 (603), 2008, s. 15; Orabovaní slovenskí roľníci. In.: *Krvácajúca hranica. Dokumenty o utrpení Slovákov v Maďarsku*. Zost.: J. Višňovan [J. M. Kirschbaum], 2. nezmenené vyd., Prievidza: Miestny odbor Matice slovenskej, 1994, s. 100 a s. 234-236; AMZV Praha, f. TO-O, Polickévěci Orava – Spiš 1946, zložka 1, šk. 16.

obyvateľstva a čoskoro ich začali navrátiť sa Maďari z pridelených pozemkov vyháňať. Dochádzalo ku konfliktom aj s „*krvavými dohrami*“.⁵³ Po viacerých incidentoch tak niektorí z kolonistov radšej predali všetok svoj majetok a usilovali sa nájsť si zamestnanie v továrňach ako robotníci. Časť vysťahovalcov sa vrátila späť do Poľska, avšak ich hospodárstva už boli zvyčajne vyrabované a podľa správy KU „*môžeme smelo povedať, že sú žobrákmi*“.⁵⁴ Navyše niektorí sa v Poľsku opäť stávali predmetom národnostných šikán, museli podpisovať, že sú za pripojenie hornej Oravy k Poľsku a viacerí nakoniec pred perzekúciami opäť ušli do ČSR.⁵⁵ Časť sa však podarilo nájsť zamestnanie vo väčších slovenských, moravských či českých mestách.⁵⁶

Aj v ďalšom období bol riešený problém utečencov z bývalých inkorporovaných území pripojených k Poľsku najmä pridelovaním bývalých nemeckých a maďarských majetkov.⁵⁷ Veľké enklávy kolonistov sa usadili na nemeckých majetkoch na Spiši, a to v Holumnici, Huncovciach, Kežmarku, Spišskej Belej, Starej Lesnej, Strážkach, Rakúsoch, Foľvarku⁵⁸, Veľkej Lomnici, Tatranskej Lomnici, Žakovciach,

⁵³ AMZV Praha, f. ZÚV aršava, Správa o služobnej ceste na československo-poľskom pohraničí na Spiši a Orave v dňoch 13. – 26. 4. 1946, zložka 41, šk. 106; SNA Bratislava, f. PV-sprav., Slováci z Oravy dvakrát uprchlíkmi, šk. 9.

⁵⁴ ŠA Bytča, f. KU, Správa o sociálnych pomeroch slovenských utečencov poslancovi Ludovítovi Lincényimu zo 4. 12. 1946, šk. 3; Slováci z Oravy dvakrát uprchlíky. In: *Svobodné slovo* z 6. 7. 1947.

⁵⁵ Napr. v Jablonke ich nútil poľský poručík podpisovať hárkky, na ktorých bolo napísané „*Teším sa, že som sa vrátil do Poľska a nezamýšľam z nej nikdy odísť a zostávam verným poľskej vláde.*“ AMZV Praha, ZÚV aršava, Zápisnica napísaná na OVSO dňa 30. 1. 1946, zložka 39, šk. 106; AMZV Praha, ZÚV aršava, Správa o služobnej ceste na československo-poľskom pohraničí na Spiši a Orave v dňoch 13. – 26. 4. 1946, zložka 41, šk. 106; AMZV Praha, ZÚV aršava, Horná Orava – prenasledovanie Slovákov Poliakmi, správa OVSO z 31. 1. 1946, príloha č. 6, zložka 41, šk. 106.

Akciu podpisovania takýchto hárkov spustilo *Towarzystwo Przyjaciół Spisza i Orawy* na čele s F. Machayom. Podpisy zbierali vojaci, ktorí ich neraz podpisovali sami. Túto akciu, ktorá „*zna lazla swój epilog w koszu*“ ostro kritizovala aj poľská Koordinačná komisia pre záležitosti Spiša a Oravy. AAN Varšava, MAP Varšava, Protokól Komisji Koordynacyjnej dla spraw Spisza i Orawy z 26. 6. 1946, sign. 774.

⁵⁶ AMZV Praha, f. ZÚV aršava, Správa o služobnej ceste na československo-poľskom pohraničí na Spiši a Orave v dňoch 13. – 26. 4. 1946, zložka 41, šk. 106.

⁵⁷ AMZV Praha, f. ZÚV aršava, List štátneho tajomníka MZV Predsedníctvu Sboru po verevníkov z 8. 10. 1945, zložka 40, šk. 106.

⁵⁸ Dnes Stráne pod Tatrami.

Ruskinovciach⁵⁹, Slovenskej Vsi, Veľkom Slavkove, Milbachu, ale aj v Spišskej Starej Vsi, Osturni, Frankovej, Spišských Hanušovciach a iných zamagurských obciach⁶⁰. Na bývalých nemeckých majetkoch sa usadzovali aj Oravci, a to najmä v Sklenom, kde spočiatku pôsobila NRHO⁶¹, taktiež v Handlovej⁶², Solke⁶³ či blízkej obci Tužina, kde bolo začiatkom roku 1946 „143 duší“, ktoré „utekli pred Poľakami“ z Bukoviny-Podsklie⁶⁴. Ich situácia taktiež nebola jednoduchá, a to najmä tých, ktorí odišli v prvej evakuačnej vlne, po pripojení územia k Poľsku, v máji až júli 1945, pretože zasiať vo svojich nových hospodárstvach už nestihli a „(...) žatvu po niemcach zobrali do kolhozu (...) už 9 mesacov žijeme za penaze a tuna ušetrene jak kto može i dobytok, ktorí sme ši zobrali z domu (...) mi horšej posli z oravy bo mi sme maličko doviezli lebo v ten čas rusiniechceli nič pustit' previesť (...)hceme si niečo zasiať len niema čo albo za čo kupit'. mame tuna ťažký život, len s tým nas teší že sme pri slovensku pri svojich (...)“⁶⁵. Navyše prvé mesiace po skončení vojny vo viacerých oblastiach viazlo zásobovanie. Napr. v okrese Kežmarok chýbala múka, tuky, šatstvo, obuv, mäso, mydlo, cukor i iné každodenné potravné články.⁶⁶ Tí, ktorým sa podarilo usadiť, či už na južnom Slovensku alebo v českomoravskom pohraničí, získali opustené a vyrabované hospodárstva a boli nútení sa zadlžiť, aby mohli nakúpiť náradie a dobytok.⁶⁷ Stávalo sa tiež, že už pridelené pozemky im boli odobraté a pridelené iným

---

⁵⁹ V roku 1952 bola obec z dôvodu zriadenia vojenského výcvikového priestoru Javorina násilne vysťahovaná. Postupne boli rozobraté obytné a hospodárske budovy, pričom ich materiál sa použil na stavbu ciest.

⁶⁰ ŠA Bytča, f. KU, Zoznamy evakuantov 1945 – 1947, šk. 11; AMZV Praha, TO-O, Polic-kévěci Orava – Spiš 1946, zložka 1, šk. 16.

⁶¹ ŠA Bytča, f. KU, Soznam skupín slovenských utečencov z hornej Oravy z 5. 3. 1947, šk. 3.

⁶² ŠA Bytča, f. KU, Soznam skupín slovenských utečencov z hornej Oravy z 5. 3. 1947, šk. 3.

⁶³ Dnes miestna časť Nitrianskeho Pravna.

⁶⁴ ŠA Bytča, f. KU, List bývalého starostu Bukoviny-Podsklie zo dňa 27. 2. 1946, šk. 2.

⁶⁵ ŠA Bytča, f. KU, List bývalého starostu Bukoviny-Podsklie zo dňa 30. 3. 1946, šk. 2.

⁶⁶ ŠAL Poprad, f. ONV Kežmarok, Situačná správa Obvodného úradu MNV v Lubici z mesiaca september 1945, č. 120/1945 prez.; Situačná správa OÚ v Holumnici zo dňa 26. 9. 1945, č. 120/1945 prez.

⁶⁷ ŠA Bytča, f. KU, Správa KU o sociálnych pomeroch slovenských utečencov poslancovi Ludovítovi Lincényimu zo 4. 12. 1946, šk. 3; Slováci z Oravy dvakrát uprchlíky. In: *Svobodné slovo* z 6. 7. 1947.

žiadateľom, napr. partizánom.⁶⁸ Viacerí evakuanti sa preto nakoniec rozhodli usadiť sa vo väčších mestách, kde si našli prácu v miestnych podnikoch. Pobočky KU s väčším počtom členov boli napr. v Turanoch nad Váhom⁶⁹, Turčianskom sv. Martine⁷⁰, Ružomberku⁷¹, Kralovanoch⁷², vo Svite⁷³, či v Trebišove⁷⁴. V menšom počte sa usadili v mnohých ďalších slovenských mestách a obciach, ako napr. Bratislava, Vysoká nad Kysucou – Kelčov, Hlohovec, Ilava, Litava, Liptovský sv. Kríž, Dolná Strehová, Brezová pod Bradlom, Ivánka pri Nitre, Dolný a Horný Taráň⁷⁵, Urmin⁷⁶, Andač⁷⁷, Prievidza, Podunajské Biskupice⁷⁸, Šildern⁷⁹, Stará Ľubovňa, Mníšek nad Popradom, Hrabovka, Nozdrkovce⁸⁰, Trnava. Veľa utečencov sa usadilo tiež na Orave, napr. v Dolnom Kubíne, Veľkom Bysterci⁸¹, Oravskom Podzámku, Dlhej nad Oravou, Bobrove, Slanici⁸², Zubrohlave, Kline, Oravskej Polhore, Rabčiciach, Rabči, Veselom, Trstenej, Dolnom Štefanove, Suchej Hore, Podbieli,

---

⁶⁸ AMZV Praha, f. ZÚ Varšava, List štátneho tajomníka MZV Predsedníctvu sboru poverených z 8. 10. 1945, zložka 40, šk. 106.

⁶⁹ Tu boli zamestnaní najmä v miestnych drevozávodoch. ŠA Bytča, f. KU, Soznam skupín slovenských utečencov z hornej Oravy z 5. 3. 1947, šk. 3.

⁷⁰ V Martine našli obživu v továrni Tatra, ŠA Bytča, f. KU, Soznam skupín slovenských utečencov z hornej Oravy z 5. 3. 1947, šk. 3.

⁷¹ V Ružomberku našli zamestnanie v miestnej celulózke. ŠA Bytča, f. KU, Soznam skupín slovenských utečencov z hornej Oravy z 5. 3. 1947, šk. 3.

⁷² Pomerne veľká časť utečencov tu pracovala v Kralovanských priemyselných podnikoch A. Kubelku ŠA Bytča, f. KU, Soznam skupín slovenských utečencov z hornej Oravy z 5. 3. 1947, šk. 3; ŠA Bytča, KU, Žiadanky o legitímácie – Jozef Facuľák, šk. 3.

⁷³ Takmer všetci boli zamestnaní v Baťových závodoch. ŠA Bytča, f. KU, Zoznam evakuantov – robotníci vo Svite, šk. 11.

⁷⁴ Pracovali najmä na Novom Majeri a Bisco dvore. ŠA Bytča, f. KU, Soznam skupín slovenských utečencov z hornej Oravy z 5. 3. 1947, šk. 3; AMZV Praha, f. TO-O, Politické veci Orava – Spiš 1946, zložka 1, šk. 16.

⁷⁵ Dnes Štefanovičová.

⁷⁶ Dnes Mojmírovce.

⁷⁷ Dnes časť obce Zbehy.

⁷⁸ Dnes mestská časť Bratislavy.

⁷⁹ Dnes Jánošíková, časť obce Dunajská Lužná.

⁸⁰ Súčasť Trenčianskych Biskupíc, dnes časť Trenčína.

⁸¹ Dnes mestská časť Dolného Kubína.

⁸² Obec bola zatopená počas budovania Oravskej priehrady.

Zákamennom, Ústí nad Oravou⁸³, Čimhovej a Liesku.⁸⁴

Časti Slovákov z inkorporovaných obcí boli pridelené hospodárstva v česko-moravskom pohraničí. Početné skupiny sa osídlili v okrese Frývaldov⁸⁵, najmä v obciach Friedberg⁸⁶, Mikulovice, Ondrejovice a Cukmantl⁸⁷, kde sa mohli okrem iného zamestnať tiež v miestnych priemyselných podnikoch⁸⁸. Zamestnanie a nový domov nachádzali aj v iných sliezskych, moravských i českých sídelných jednotkách ako napr. Moravská Ostrava⁸⁹, Vítkovice⁹⁰, Prostějov⁹¹, Brno⁹², Čeminy, Lenora na Šumave, Zátoň⁹³, Čelákovice, Teplice-Šanov⁹⁴, Horní Litvínov⁹⁵, Souš u Mostu⁹⁶ či Parník⁹⁷.⁹⁸ Slováci, ktorí sa usídlili v českom Sliezsku sa tu paradoxne stretávali so snahami o ich započítanie k poľskej menšine: „(...) tuna je nas vacej v Ostrave, všetci zme z buk. Podskla z Oravy. Tuna nas povazuju ako polacy. Na Orave nas Polacy prenasledovali ze

---

⁸³ Pôvodná obec bola zatopeaná počas budovania Oravskej priehrady a v roku 1953 sa znovuvybuďovala na druhej strane tohto vodného diela.

⁸⁴ AMZV Praha, f. TO-O, Politické veci Orava – Spiš 1946, zložka 1, šk. 16.

⁸⁵ Na prvú schôdzu utečencov z hornej Oravy prišlo 157 kolonistov z okresu. ŠA Bytča, f. KU, Zápisnica z Valného zhromaždenia uprchlíkov z hornej Oravy spísaná v Mikulovicach dňa 27. 11. 1946, šk. 3.

⁸⁶ Dnes Žulová.

⁸⁷ Dnes Zlaté Hory.

⁸⁸ Napr. závodoch FKZ Cukmantl. ŠA Bytča, f. KU, Soznam skupín slovenských utečencov z hornej Oravy z 5. 3. 1947, šk. 3.

⁸⁹ Pracovali napr. v Starej ocelárne – Huti alebo v baniach. ŠA Bytča, f. KU, Žiadanky o legitimácie – Alojz Hosaniak, Svetlák Jozef, šk. 3.

⁹⁰ Pracovali v miestnych železiarňach. ŠA Bytča, f. KU, Žiadanky o legitimácie – Ján Král, šk. 3.

⁹¹ Viacerí našli zamestnanie v Kolínskych továrňach na kávové nahrážky. ŠA Bytča, f. KU, Žádost o udělení sňatku z 1. 3. 1947, šk. 3.

⁹² Boli zamestnaní napr. v stavebnej firme. ŠA Bytča, f. KU, Žiadanky o legitimácie, šk. 3.

⁹³ Dnes časť obce Lenora.

⁹⁴ Teplitz-Schöna, dnes kúpeľné mesto Teplice v Ústeckom kraji. Slováci z bývalých inkorporovaných obcí Spiša tu pracovali najmä v sklárskej fabrike Mühlhing-Union, ktorá sa nachádzala v miestnej časti Řetenice. ŠA Bytča, KU, Zoznam evakuantov – robotníci v Svite, šk. 11.

⁹⁵ Dnes časť mesta Litvínov.

⁹⁶ Dnes časť mesta Most.

⁹⁷ Dnes časť České Třebové, kde sa zamestnávali napr. v Spojených českých a moravských bavlnárkych závodoch. ŠA Bytča, f. KU, Žiadosť na povolenie pracovného úradu z 4. 3. 1947 – Ignac Páleník, šk. 3.

⁹⁸ ŠA Bytča, f. KU, Soznam skupín slovenských utečencov z hornej Oravy z 5. 3. 1947, šk. 3.

sme čechoslovacy a tu nas zas započítavaju ako polacy (...) Z Oravy sme museli utec bo sme boli v milicijčs to nas hceli pozatvarat že sme ľahali za čsr(...)"⁹⁹.

Veľká časť emigrantov sa však dlhú dobu zdržiavala stále v pohraničí a odtiaľ sa usilovala spravovať svoje majetky do doby kým, ako verili, nepripadnú odčlenené územia ČSR. Mnohokrát tu prebývali v nedôstojných podmienkach, v stodolách či maštaliach.¹⁰⁰ Títo utečenci z pohraničia sa nechávali najímať na rôzne sezónne práce, kde boli vypĺacaní v naturáliách, ktoré sa snažili prevážať pre svoje rodiny do domovských obcí v Poľsku. V tom im ale veľakrát bránili problémy s malým pohraničným stykom, ktorý bol pomerne často obmedzovaný.¹⁰¹ Mnohokrát sa preto pokúšali prejsť cez „zelenú hranicu“, prípadne aj legálne, avšak s tovarom, ktorý nebol povolený na prevoz. Zatiaľ čo československé orgány zvyčajne nad týmto „pašovaním“ privierali oči, poľské im tovar väčšinou odobrali a zaviedli voči nim trestné stíhanie, čím sa viaceré slovenské rodiny dostali do ťažkej situácie a hrozil im hlad. Niekedy však naopak vyživovali evakuantov ich príbuzní v Poľsku: „*Títo slovenskí utečenci z hornej Oravy živia sa prácou vlastných rúk, no, teraz v zimnej dobe ich polozenie je veľmi kritické, pretože mnohí sú bez práce a odkázani iba na pomoc svojich príbuzných – príbuzných žijúcich na hornej Orave v Poľsku.*“¹⁰²

Najväčší problém utečencom spočiatku spôsobovalo, že ako občania iného štátu nemali domovské právo v žiadnej slovenskej obci, a preto im v ČSR nemohli byť vydané hraničné priepustky, legitimácie, prídely, ale ani sociálne poistenie, ktoré bolo potrebné na prijatie do zamestnania.¹⁰³ Po prvej hromadnej utečeneckej vlne Povereníctvo vnútra najskôr svojim výnosom č. 5.164-/5-IV/1-1945 zo dňa 13. septembra 1945

---

⁹⁹ ŠA Bytča, f. KU, Pohľadnica z KU od Oravcov z Ostravy z 17. 1. 1947, šk. 3.

¹⁰⁰ ŠA Bytča, f. KU, Správa KU o sociálnych pomeroch slovenských utečencov poslancovi Eudovitovi Lincényimu zo 4. 12. 1946, šk. 3.

¹⁰¹ ŠAB Dolný Kubín, f. ONV Trstená, Poľskí štátni príslušníci činnosť čl. konzulátu v Krakove, 1605/1945 prez., šk. 30; ŠA Bytča, f. KU, List Úradu MNV v Tužine KU z 15. 11. 1946, šk. 3.

¹⁰² ŠA Bytča, f. KU, Sťažnosť KU na zaobchádzanie čl. bezpečnostných orgánov so Slováckmi z hornej Oravy z 30. 12. 1946, šk. 3.

¹⁰³ ŠAB Dolný Kubín, f. ONV Trstená, Poľskí štátni príslušníci činnosť čl. konzulátu v Krakove, 1605/1945 prez. šk. 30; ŠA Bytča, f. KU, List Úradu MNV v Tužine KU z 15. 11. 1946, šk. 3.

rozhodlo, že osoby z bývalého inkorporovaného územia, pokiaľ sú slovenskej národnosti, môžu byť uznané za československých štátnych príslušníkov, a to na základe nadobudnutého práva v zmysle ústavného zákona č. 255/1939 Sl. z., prípadne ústavného zákona č. 160/41 Sl. z. Pre vystavenie osvedčenia o československom štátnom občianstve bol poverený miestne príslušný ONV podľa bydliska, pričom pred jeho vydaním bol povinný previesť predpísané šetrenie o politickej a národnej spoľahlivosti.¹⁰⁴ Tieto osvedčenia vydávali spočiatku evakuované MNV, resp. NRHO v Sklenom¹⁰⁵, neskôr vydával KU pre týchto ľudí potvrdenia, že ide o utečencov z oblastí obsadených Poľskom¹⁰⁶. Keďže utečenci odchádzali do rôznych oblastí ČSR, nie všetky ONV im boli na základe týchto dokumentov ochotné osvedčenia o československom štátnom občianstve vystavovať.¹⁰⁷ Navyše už vo februári 1946 na otázku ONV v Spišskej Starej Vsi odpovedalo Povereníctvo vnútra prípisom č. 1207/1-IV/1-1946 z 8. februára 1946, v ktorom konštatovalo, že osoby majúce domovské právo v bývalých inkorporovaných obciach nemožno pokladať za československých štátnych občanov a nemožno im vydať osvedčenie o československom štátnom občianstve. Takéto osoby mohli len žiadať o udelenie československého štátneho občianstva. M. Andráš navrhoval, aby dostávali aspoň osvedčenia, ktorými by sa mohli legitimovať pred československými úradmi a tie by s nimi následne nezaobchádzali ako s cudzincami.¹⁰⁸ Takto bola definovaná aj žiadosť Sboru povereníkov Povereníctvu vnútra a financií z novembra 1946: „*aby ich orgány nerobili osobám slovenskej národnosti, ktoré z dôvodu politickej perzekúcie utečú z Poľska na územie ČSR prekážky ako cudzincom*“.¹⁰⁹ Ďalej M. Andráš

---

¹⁰⁴ ŠAB Dolný Kubín, f. ONV Trstená, Vysťahovalci z bývalého inkorporovaného územia, 1390/1945 prez., šk. 29.

¹⁰⁵ Pozri napr.: ŠAB Dolný Kubín, f. ONV Trstená, Osvedčenia o politickej spoľahlivosti, 1580/1945 prez.; 1071/1945 prez.; 1292/1945 prez., šk. 29.

¹⁰⁶ ŠA Bytča, f. KU, Potvrdenia, šk. 2-10.

¹⁰⁷ Napr. v Starej Lubovni ich odmietali vystavovať. ŠAB Dolný Kubín, ONV Trstená, Vysťahovalci z bývalého inkorporovaného územia, 1390/1945 prez., šk. 29.

¹⁰⁸ AMZV Praha, f. ZÚ V aršava, Správa o služobnej ceste na československo-poľskom pohraničí na Spiši a Orave v dňoch 13. – 26. 4. 1946, zložka 41, šk. 106.

¹⁰⁹ AMZV Praha, f. ZÚ V aršava, Zápisnica z 15. zasadnutia Sboru povereníkov z 8. 11. 1946, zložka 41, šk. 106. Pozri tiež SYRNÝ, M. – ŠMIGEL, M.: K problematike hornej Oravy a severného Spiša v rokoch 1945-1947: výcho diská a perspektívy výskumu. In: *Nepokojná hranica*. Zost.: M. Majeriková, Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2010, s. 126.

navrhoval, aby boli mladší utečenci zamestnávaní v továrňach a starší usadzovaní na poľnohospodárskych usadlostiach, pretože v opačnom prípade sa budú zdržiavať v pohraničí, vyčkávať ako sa vyvinie situácia a usilovať sa o pripojenie k ČSR. Budú tiež naďalej udržiavať styky so svojimi príbuznými za hranicou a zvyšovať riziko nekontrolovateľného ilegálneho prechodu hraníc.¹¹⁰ Na základe tohto odporúčania uložil Sbor povereníkov Osídľovaciemu úradu, aby sa spoločne s Poverenictvom pôdohospodárstva a pozemkovej reformy postaral o umiestnenie utečencov – Slovákov z Poľska v rámci vnútornej kolonizácie a poverenictvam sociálnej starostlivosti, zdravotníctva a výživy, aby sa v rámci svojich možností postarali o núdzové zaopatrenie týchto utečencov.¹¹¹ Ešte v máji 1948 však riešila medziministerská komisia ministerstva vnútra a ministerstva sociálnej starostlivosti problém udeľovania štátneho občianstva utečencom z Poľska. Proti jeho udeľovaniu bol najmä rezort ministerstva vnútra, ktoré nechcelo riešiť túto otázku skôr ako bude vyriešená otázka majetkov zanechaných utečencami v Poľsku.¹¹²

Slováci z obcí Spiša a Oravy pripojených k Poľsku, ktorí utekali do ČSR boli postupne prekvalifikovaní z utečencov na reemigrantov¹¹³, a to i napriek tomu, že opúšťali Poľsko buď nelegálne „cez zelenú hranicu“ alebo prechádzali do Československa legálne na priepustky, ale naspäť sa už odmietali vrátiť. K legitímnej opcii týchto obyvateľov nikdy nedošlo, aj keď československá strana o to spočiatku mala záujem. V neformálnom rozhovore mal zistiť stanovisko poľskej vlády

---

¹¹⁰ AMZV Praha, f. ZÚ Varšava, Správa o služobnej ceste na československo-poľskom pohraničí na Spiši a Orave v dňoch 13. – 26. 4. 1946, zložka 41, šk. 106.

¹¹¹ AMZV Praha, f. ZÚ Varšava, Zápisnica z 15. zasadnutia Sboru povereníkov z 8. 11. 1946, zložka 41, šk. 106.

¹¹² AMZV Praha, f. ZÚ Varšava, Záznam z medziministerskej porady z 20. 5. 1948, zložka 41, šk. 106.

¹¹³ Svedčí o tom aj nariadenie Poverenictva vnútra v Bratislave z novembra 1949, ktorým povolilo, aby sa v prípade slovenských utečencov zo severného Spiša a hornej Oravy výnimočne dočasne upustilo od požadovania cestovného pasu, ktorý bol pre cudzincov k pobytu v ČSR potrebný. Pri podávaní žiadosti k povoleniu pobytu mali byť títo utečenci v hodným spôsobom upozomení, že si do konca roku môžu na základe vyššie spomínaného zákona 74/1946 Sb. žiadať udelenie československého občianstva ako krajanovia vracajúci sa do vlasti – reemigranti. ŠAL Poprad, ONV Spišská Stará Ves, Utečenci zo Spiša a Oravy, 216/49, šk. 25.

československý vyslanec Hejret už začiatkom mája 1945¹¹⁴ a prvý oficiálny návrh na možnosť premiestnenia slovenského obyvateľstva zo Spiša a Oravy do ČSR padol počas odovzdávania týchto území Poľsku 20. mája 1945 v Trstenej. Poľskí delegáti však z dôvodu nekompetentnosti odmietli túto otázku riešiť a súhlasili iba s vysťahovaním úradných orgánov a štátnych zamestnancov.¹¹⁵ Druhýkrát nastolil možnosť výmeny poľského obyvateľstva z Tešínska za slovenských obyvateľov pripojených území Spiša a Oravy československý vyslanec vo Varšave Hejret začiatkom júna 1945 v rozhovore s ministrom zahraničných vecí Rzymowským¹¹⁶ a 14. júna štátny tajomník MZV Clementis v rozhovore s ešte nevyzmenovaným vyslancom Poľskej republiky Wierbłowskiým, ktorý vzhľadom na úplne inú predstavu riešenia tešínskej otázky návrh nebral do úvahy.¹¹⁷ Ani zmluva o repatriácii z 21. septembra 1945, ktorá prejedikovala „*návrat do vlasti všech příslušníků jedné strany, kteří následkem válečných událostí anebo násilných činů okupanta oclili se na území druhé strany*“¹¹⁸, sa Slovákov zo Spiša a Oravy prakticky nedotkla. Využitá bola poväčšine na repatriáciu českého obyvateľstva zo Střelínska, kde bola zriadená Československá repatriačná misia¹¹⁹, cez ktorú do konca júna 1946 prešlo 10451 českých repatriantov, ktorí sa vrátili do ČSR vlakom a minimálne ďalších 1000, ktorí sa vrátili inými prostriedkami.¹²⁰ Výmenu Slovákov zo Spiša a Oravy za Poliakov z Tešínska navrhovala

---

¹¹⁴ AMZV Praha, f. ZÚ Varšava, Situace na území Horní Oravy a Spiše, kterébylopřipojeno k Slovensku na úkor Polska v roce 1939 z 8. 6. 1945, zložka 39, šk. 106.

¹¹⁵ AAN Varšava, MAP Varšava, Przejęcieobszaró wSpisza i Orawy – sprawozdanie z 23. 5. 1945, sign. 774.

¹¹⁶ Rzymowski sľúbil predložiť záležitosti poľskej vláde, pričom sám nevidel problém riešiť túto otázku na báze reciprocity. AMZV Praha, f. ZÚ Varšava, Situace na území Horní Oravy a Spiše z 12. 6. 1945, zložka 38, šk. 106.

¹¹⁷ FRIEDL, J. – JIRÁSEK, Z.: *Rozpačité spojení. Československo-polské vztahy v letech 1945-1949*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2008, s. 88; KAMIŇSKI, M. K.: *Polsko-Czechosłowska ckie stosunki polityczne 1945-1948*. Warszawa: Państwo we Wydawnictwo Naukowe, 1989, s. 109.

¹¹⁸ Úmluva mezi Republikou československou a Republikou polskou o repatriaci z 21. 9. 1945. In: *Dokumenty a materiály k dějinám československo-polských vztahů v letech 1944-1948*. Zost.: W. Balcerak, V. Borodvčák a kol. Praha: Academia, 1985, s. 74.

¹¹⁹ Archiv Kanceláře prezidenta republiky v Prahe (ďalej AKPR Praha), f. Kancelář prezidenta republiky (ďalej KPR) 1948 – 1962, Reemigrace střelínských Čechu, 307800, ič. 2238, šk. 559.

¹²⁰ AKPR Praha, f. KPR 1919 – 1947, Polsko – B Repatriace, 1946 Repatriační mise v Katovicích, D 13850, ič. 1578, šk. 278.

československá delegácia aj počas rokovaní vo februári 1946 v Prahe.¹²¹ O začatí rokovaní o legálnom presídlení týchto obyvateľov do ČSR žiadala v novembri 1946 pražské MZV tiež Sbor povereníkov.¹²² Avšak ani na žiadosť poľského veľvyslanectva z 5. mája 1947, aby bolo povolené presídlenie osôb poľskej národnosti žijúcich v okresoch Humenné a Prešov do Poľska, nereagovala československá strana požiadavkou na presťahovanie Slovákov zo Spiša a Oravy, ale žiadala doriešenie otázky Čechov na Střelínsku.¹²³ Slováci zo Spiša a Oravy sa o možnostiach reemigrácie informovali ešte koncom roku 1948, keď 4. novembra navštívila ministerstvo sociálnej starostlivosti ich delegácia.¹²⁴ Podľa informácií tohto ministerstva malo vtedy záujem o presídlenie vyše 8000 osôb.¹²⁵ Podobné číslo – 7800 uvádzal približne v rovnakom období tiež konzulát v Katoviciach.¹²⁶ Československé veľvyslanectvo vo Varšave však túto reemigráciu z politických dôvodov nedoporučovalo. Hromadná reemigrácia z Poľska do ČSR skončila v roku 1949, pričom sa týkala výhradne obyvateľov českej národnosti. Po tomto termíne už dochádzalo len k individuálnej reemigrácii.¹²⁷

Otázkou presídlenia Slovákov z Poľska sa však zaoberala československá diplomacia ešte aj začiatkom päťdesiatych rokov, kedy došlo

¹²¹ AMZV Praha, f. ZÚ Varšava, Československo-poľská jednaní /I/ a /II/ - zápis urobený 19. 2. 1946, zložka 12, šk. 105.

¹²² AMZV Praha, f. ZÚ Varšava, Zápisnica z 15. zasadnutia Sboru povereníkov z 8. 11. 1946, zložka 41, šk. 106.

¹²³ AKPR Praha, f. KPR 1948 – 1962, 1949 Přesídlení a výměnaobytelmezi ČSR a Polskem, 109006, ič. 1841, šk. 367.

¹²⁴ AKPR Praha, f. Tajne 1945 – 1947, Repatriační a reemigrant akce – průběh, T 2043/47, šk. 48.

¹²⁵ AMZV Praha, f. ZÚ Varšava, Připomínka k reemigrácii z Polska z 19. 11. 1948, zložka 32, šk. 126.

¹²⁶ AMZV Praha, f. ZÚ Varšava, Reemigrace z Polska z 10. 12. 1948, zložka 36, šk. 126.

¹²⁷ AKPR Praha, f. Tajne 1945 – 1947, Repatriační a reemigrant akce – průběh, T 2043/47, šk. 48.

V roku 1950 uskutočnil konzulát v Katoviciach súpis možných uchádzačov na Střelínsku, kde prejavilo záujem o presťahovanie do ČSR 37 českých rodín. Československá diplomacia ich presťahovanie neodporúčala, pretože ich odchodom by došlo k zániku českej školy i krajského spolku. AKPR Praha, 1948 – 1962, Reemigrace střelínských Čechu, 307800, ič. 2238, šk. 559.

k výraznému nárastu slovenských žiadostí o vysťahovanie do ČSR¹²⁸, čo pravdepodobne súviselo so snahou vysídliť časť obyvateľov Spiša a Oravy na územia získané na západe Poľska¹²⁹ a neskôr aj s myšlienkou budovania priehrady na Dunajci¹³⁰. Avšak na zásah československej diplomacie k hromadnému vysídleniu Slovákov na západ nedošlo a budovanie priehrady sa odsunulo na neskorší termín, a tak aj táto myšlienka legálneho vysťahovania Slovákov z Poľska do ČSR sa nakoniec neuskutočnila.

Summary

The issue of emigration from formerly incorporated villages in the regions of northern Spiš and upper Orava to Czechoslovakia

The study examines the issue of emigration from Spiš and Orava regions formerly incorporated to Poland to Czechoslovakia in the after-war period (after 1945). The study provides an analysis of the reasons for this phenomenon and its quantification as well as geographical and professional stratification of immigrants to the territory of Czechoslovakia. It also examines the attitude of Czechoslovak state authorities towards the issue in question and studies its final solution.

---

¹²⁸ AMZV Praha, f. TO-O, Poměry na Oravě a Spiši – propaganda proreemigraci, 13. 11. 1950, šk. 17.

¹²⁹ Začiatkom roku 1950 dostalo tzv. vysídľovacie dekréty približne 100 rodín zo Spiša a Oravy, čo predstavovalo cca 500 osôb. AMZV Praha, f. TO-O, Situace slovenské národnostní skupiny v Polsku, 3. 4. 1950, šk. 17.

¹³⁰ Z obce Fridman vtedy prejavilo záujem o presťahovanie na Slovensko 120 rodín, čo predstavovalo cca 600 osôb. AMZV Praha, f. TO-O, Přesídlení obyvatel z obce Frýdman, 12. 4. 1951, šk. 16.